

Psychologické příčiny a motivační zdroje sociálně nežádoucího chování

Doc. PhDr. JAROSLAV HUDEČEK, CSc.,
Ústav pro výzkum společenského vědomí
Československé akademie věd, Brno

Ve studii jsou analyzovány některé sociálně psychologické příčiny, zdroje a projevy nežádoucího chování dětí a mládeže, které v rozporu s mravními a právními normami a uznávaným společenským hodnotovým systémem brzdí a narušují, případně i deformují rozvoj osobnosti. Pozornost je věnována rovněž příčinám a podmínkám vzniku delikvence v závadových sociálních skupinách.

Klíčová slova: sociálně nežádoucí chování, delikvence, sociální učení, motivační zdroje nežádoucího chování, sociální zpevňování, nápodoba, identifikace.

V souvislosti s psychickou a sociální zralostí, výchovou a rozvojem osobnosti, v souladu s aktuálními i perspektivními potřebami sociálně politické a ekonomické přestavby společnosti upozorňují pedagogické i psychologické vědy na zákonitosti, podmínky a předpoklady, které umožňují (pokud jsou dostatečně a proporcionálně zastoupeny) optimální rozvoj jednotlivce i společenského celku. Reálná společenská praxe však ukazuje, že nezřídka dochází k narušení těchto podmínek a předpokladů, event. k dočasné, přechodné či trvalé jejich absenci. V důsledku toho se u části mládeže a dospělých projevuje chování, které neodpovídá mravním a právním požadavkům, socialistickému hodnotovému systému a způsobu života. Jde o chování, které (bez ohledu na to, zda jeho příčiny jsou biologické, psychické anebo sociální povahy a bez ohledu na míru společenské nebezpečnosti) v souhrnu označujeme jako negativní, sociálně nežádoucí chování. Ve spojení s ontogenetickými zvláštnostmi se specifickým způsobem projevuje u mládeže.¹ Základním kritériem, kterým vyčleňujeme celý rozmanitý, variabilní a mnohostranný soubor negativních jevů od jevů ostatních, je především stupeň souladu, resp. nesouladu potřeb, zájmů, postojů, hodnot, činů, aktivit lidí s právními, mravními, ideově politickými normami a hodnotovým systémem socialistické společnosti.

Jak na XVII. sjezdu KSČ připomněl soudruh Gustáv Husák: „... určitá část našich mladých lidí se chová v rozporu se socialistickou morálkou a normami společnosti. Nemůžeme přehlížet jevy, jako je lehkomyšlný vztah k životu,

k jeho hodnotám, neúcta k práci, k lidem, včetně vlastních rodičů, různé formy násilí a vandalismu. ... Je naší prvořadou povinností chránit děti a mládež před vším, co ohrožuje jejich zdravý vývoj, dbát, aby jim byly vštěpovány hodnoty socialistického způsobu života.“²

KOMPLEXITA PŘÍČIN A PROJEVŮ NEŽÁDOUCÍHO CHOVÁNÍ

Rozmanitost negativních jevů (společensky nežádoucích projevů chování) je třeba vždy analyzovat na základě odhalení příslušných determinant a kauzalit. Nezbytný je komplexní a systémový přístup, který dává možnosti a předpoklady zkoumat, jak určité podmínky chování jedince souvisí s jinými podmínkami chování, které podmínky jsou všeobecné, které jedinečné, které rozhodující a které jen případové (akcidentální). Jaké jsou hlavní příčiny protispolečenských jevů, antipodů socialistické morálky, deviantních, výchovně problémových a nežádoucích způsobů a projevů chování a jednání? Kdy a za jakých okolností dochází k odchylování od společensky uznávaných mravních a právních norem a hodnot?

V souladu se současnými poznatky sociální psychologie spatřujeme hlavní příčiny:

- a) v racionalistickém předávání norem a hodnot, které spočívá v nedůsledném a nesystematickém sociálním zpevňování pomocí sociální odměny a sociálního trestu, tj. v nedostatečném využívání motivace a odděleně od citů. Jsme toho názoru, že i v malé závislosti na přesvědčení a světonázorové zaměřenosti;
- b) v nedostatečné identifikaci s nositeli požadovaných norem a hodnot (ať již jsou to reálné či ideální vzory, přímo či zprostředkovaně působící na osobnost);
- c) v rozporu mezi požadovanými hodnotami a normami a konkrétní motivací osobnosti, resp. mezi společenským a individuálním (event. skupinovým) hodnotovým systémem.³

Také zde vystupuje do popředí míra sociálního přesvědčení a interiorizace, neboť při jejich absenci může dojít k pouhé vnější přizpůsobivosti a konformitě. Ke zvnitřnění, resp. k osvojení norem a hodnot fakticky dochází teprve tehdy, když morální a právní požadavky a regulativy přicházející zvnějšku (ze strany vychovatelů, institucí apod.) jsou prožívány jako povinnost, kterou si jedinec uvědomuje, sám sobě ukládá, pociťuje jako samozřejmost.

Výše uvedené příčiny nejsou přirozeně jediné. Vždyť jde o neobyčejně složitý komplex problémů, dialekticky navzájem spjatých, kulturně, politicky, ekonomicky a jinak kauzálně podmíněných. Samotný hodnotový systém individua je součástí jeho vztahového interpersonálního a intrapersonálního rámce, který silně ovlivňuje spojení člověka se sociálním prostředím i jeho pohled na sebe sama. Současně pak ovlivňuje i pozitivní, event. negativní projevy chování a jednání.

Pokusme se bez nároků na úplnost, poukázat na některé další příčiny, zdroje a projevy nežádoucích chování části mládeže, které nás znepokojují, které brzdí či znesnadňují individuální i společenský rozvoj.

Vyjděme z toho, že základním smyslem fungování sociálního systému jako celku (i jednotlivých jeho částí) je v podstatě uchovávání, rozvíjení a reprodukce norem a hodnot, uchování a rozvoj produktivního potenciálu společnosti. Děje se to jak prostřednictvím výchovy, tak i prostřednictvím socializace. Speciálně pak prostřednictvím sociálního učení, které umožňuje a zabezpečuje pozitivní vztahy a inklinace k sociálním a hodnotovým systémům, a tím i chování odpovídající normě, event. i různou míru deviace, deviantní chování; zvláště pokud dochází k odklonu od kulturních vzorců, resp. od společenskokulturního systému reprezentovaného systémem norem a hodnot, popřípadě projevuje-li se přemíra negativních podnětů a vzorů v užším i širším sociálním prostředí, vedoucích k začlenění jedinců do sociálně nekvalitních (narušených) subkultur, k vystavenosti protrahovaným frustracím a deprivacím atp.

Specifickým projevem odklonu od právních a mravních požadavků a hodnot společnosti je delikventní chování. Termín delikvent se zpravidla používá pro označení mladistvých provinilců. Delikventní chování je jedním z projevů asociálního chování vyznačujícím se indferentním vztahem k obsahu a záporným, odmítavým vztahem k formě požadovaného chování.

V zájmu realizování svých potřeb si delikvent vybírá prostředky, které společnost nejen neuznává, ale i sankcionizuje. Jde tedy o porušování mravních i právních norem. V očích delikventa jsou však tyto normy jen písemnou konvencí, ke které má zpravidla záporný vztah, proto je i přestupuje. Při delikvenci mladistvých jde převážně o trestné činy, které souvisejí s jejich nedostatečným psychosociálním vývojem, sociální a psychickou nevyzrálostí, s nízkou úrovní právního a mravního vědomí. V typologii delikventního chování a při zjišťování příčin tohoto chování nelze opomenout četné zdroje vycházející nejen z patologie společenského prostředí (vedoucí například k výchovné zanedbanosti a k mnohým dalším pedagogickým poruchám osobnosti), ale i poruchy vnímání, poruchy citové oblasti v podobě citové tuposti či předrážděnosti, snížení, event. onemocnění nejvyšších nervově duševních funkcí, příznaky v oblasti motoriky (psychomotorický neklid a instabilita) rozmanité projevy a stupně neuróz a zvýšených senzitivit, projevující se v nedostatečné odolnosti a sociálně nežádoucím reagování, hereditární zátěže a jiné psychopatologické dispozice atp. Tyto poruchy mají povahu defektivit a dotýkají se rozsáhlé oblasti obtížné vychovatelnosti, vyžadující zvláštní výchovnou péči. Variační šíře poruch chování je tedy velmi rozmanitá a nelze je tudíž na tomto místě podrobněji rozebírat.⁴

V současné odborné literatuře jsou k příčinám páchaní deliktů zařazovány jak faktory exogenní (vnější, plynoucí z vadného prostředí), tak endogenní (vnitřní). Poměr obou faktorů při vzniku delikvence však není exaktně ověřen. Vcelku však dochází ke shodě, že delikvence vzniká především v důsledku selhání výchovy a nevhodného sociálního prostředí. V zásadě lze najít takový výchovný postup, kterým je možné delikvenci zamezit anebo, pokud negativní faktory prostředí způsobily vznik deliktu, nalézt vhodné výchovně nápravné opatření.⁵

Při posuzování delikventního chování je nutné vycházet ze vzájemného ovlivňování a jednoty psychiky a prostředí, jednoty vědomí, činnosti a osob-

nosti, neboť vše v psychice je určitým způsobem podmíněno vnějším světem, ale nic v jejich rozvoji nevyplývá bezprostředně z vnějších příčin.

Psychologie, sociologie i pedagogika zdůrazňují význam sociálního mikroprostředí malých, zejména neformálních společenských skupin (event. kolektivů) pro formování názorů, postojů, potřeb, zájmů, hodnotové orientace, vzorů chování a dalších vlastností osobnosti.

Vznik a vývoj delikventního chování je proto nutno hledat v oblasti prostředí rodiny, školy, pracoviště, party, bydliště, okruhu známých a kamarádů, v prostředí zájmových a společenských organizací apod. Zejména tehdy, když toto sociální prostředí neposkytuje dostatek možnosti a příležitosti pro rozvoj osobnosti ve všech lidských dimenzích, ale naopak — tento rozvoj deformuje, omezuje, a tím brzdí morální proces socializace, kultivace a sociální adaptace. Dokumentují to četné výzkumy a odborná zjištění příčin a podmínek delikvence.

Pro delikventní mládež je například typická:

- a) nedostatečně rozvinutá citová sféra jakožto důsledek rozvrácených, neúplných nebo vnitřně rozložených rodin, kde rodiče „nemají dost času na děti“ a neuspokojují základní sociální potřeby sounáležitosti, lásky, ochrany, bezpečí atp.;
- b) výchovná zanedbanost, která se projevuje v absenci společensky žádoucích hodnot, norem, postojů a vzorů chování a zároveň nezaručuje dostatečnou ochranu před škodlivými vlivy (vyplývá mj. i z neznalosti výchovných zásad, z bezradnosti a bezmocnosti rodičů, z nedostatků ve školní výchově, v mládežnických organizacích atp.);
- c) nízká úroveň zájmové sféry a využívání volného času, sklon k pouze pasivnímu vnímání programů nabízených zábavními podniky, odpor k závaznému členství v institucích a organizacích sdružujících mládež za účelem rozvoje jejich politických, sportovních, technických, uměleckých aj. aktivit;
- d) začlenění do závadných part, které systémem svých norem a zvyklostí, mentální úrovní, charakterem činnosti a trávení volného času „vtahují“ do svého středu mládež s porušenými vztahy k ostatním mladým lidem a k dospělým. Mladiství, kteří neuznávají anebo nenašli žádnou autoritu ve svém okolí, hledají podvědomě tuto autoritu v partě a nalézají ji zde zpravidla v takovém jedinci, který jim imponuje odvahou, fyzickou silou, pohrdáním normami a hodnotami obecně uznávanými dospělými. Vůdci jsou často asociální a antisociální živly s hlubokými charakterovými a osobnostními vadami.

Velký význam pro osvojování si žádoucích, ale i nežádoucích způsobů chování a jednání má sociální učení.

SOCIÁLNÍ UČENÍ A JEHO VLIV NA CHOVÁNÍ A JEDNÁNÍ MLÁDEŽE

Sociální učení je souhrnným označením pro situace, kdy učení člověka probíhá pod vlivem sociálních faktorů. Sociálním učením se člověk „učí žít mezi lidmi“; ve styku s druhým jedincem nebo se sociální skupinou si osvojuje dovednosti, způsoby a postoje potřebné k sociálním činnostem, přijímá do svého

individuálního hodnotového systému morální, estetické, právní, kulturní, politické a další názory, hodnoty a normy.

Podstatnými a determinujícími faktory sociálního učení jsou sociální prostředí (zejména úroveň sociálních skupin) a sociální vztahy (interakce) realizované v tomto prostředí.⁶

V rámci sociálního učení má značný význam pro navozování, přijímání a upevňování různých způsobů chování: a) odměna a trest (sociální zpevňování), b) nápodoba (imitace), c) identifikace.

Sociální zpevňování je zvláštní forma sociálního učení spojená se získanými životními a situačními zkušenostmi, se sociální odměnou a sociálním trestem. Zpevnění přichází od jednotlivých osob, event. od sociálních skupin, se kterými je daný jedinec v interakci a sociálním styku. Rodiče, vrstevníci, spolužáci, přátelé a kamarádi, ale i spolupracovníci, učitelé, vedoucí, jednotlivci i sociální skupiny zpravidla chválí a odměňují takové jedince, jejichž chování odpovídá požadavkům, normám, zvyklostem a společenskému očekávání. Sociální odměnou jsou různé formy pochval, projevy sympatie, pochopení, náklonnosti, uznání, lásky atp. Sociálním trestem jsou různé projevy nesouhlasu, zamítnutí, odepření projevů sympatie, přátelství a lásky, různé druhy sankcí a diskriminačních opatření až po vyloučení ze skupiny. Tím si jedinec osvojuje a upevňuje ukázněné, ohleduplné, kooperativní, společensky žádoucí a schvalované způsoby chování. Stejný mechanismus však může za nepříznivých podmínek přispět k bezohlednému, neukázněnému, agresivnímu nebo jinak společensky nežádoucímu chování. Očekávání ze strany druhých lidí (například v rámci závadových skupin) přinutí a vmanévruje jedince do určité role, do takového společensky nežádoucího chování, které je s morálními a právními normami v rozporu. Odměny a tresty mají významnou funkci při výchově a převýchově. Hovoříme-li o výchovném trestu nebo odměně, máme na mysli přímé působení, jehož prostřednictvím může vychovatel posilovat pozitivní chování vychovávaných osob nebo oslabovat a potlačovat chování negativní. Všeobecně se uznává motivační účinek odměn a trestů pokud jsou adekvátně uplatňovány jako nástroje pozitivních změn osobnosti. Zejména však, pokud jsou chápány těmi, na které jsou zaměřeny, jako relevantní důsledky předcházejících činů. K velkým škodám, ve sféře mravního a právního vědomí dochází, když se lidská společnost (reprezentovaná v tomto případě například vychovateli, ale i orgány prokuratury a státní moci) bez výchovné zdůvodněné příčiny vzdává jí provedení trestu. Neprovedené nebo neproveditelné tresty působí jako specifické odměny (uniknutí trestu) a jsou jedním z činitelů vytvářejících zkušenost a zpevňování nežádoucího chování. Vedou rovněž k postojům a přesvědčením, že je možné obejít respektování kterékoliv normy a získat určitá privilegia. Na druhé straně jsou neúčinné i strohé, časté a příliš přísné formy trestů. Jejich důsledkem může být zatvrzelost a tvrdošijnost, jakýsi stav fixace, pro který trestaný jedinec nechce, resp. nemůže změnit své chování, přesto, že je nepatřičné a škodlivé. V důsledku nesprávného používání trestů a nemožnosti se jim vyhnout se psychický stav těchto lidí zhoršuje; místo rozvážné reflexe nastupují často nekontrolovatelné city (vzdor, odpor, agrese). A. S. Makarenko zdůrazňoval, že při uplatňování trestů se musí udržovat dvě zásady:

1. trestem nemá být nijak dotčena lidská důstojnost;
2. trest by měl řešit vzniklý problém jen v krajním případě, nikoliv tak, aby vytvářel problém nový.⁷

Aby trest splnil požadovanou výchovnou funkci musí trestající bezpečně znát nejen širokou škálu trestů a odměn, ale i míru jejich uplatnění, vnější a vnitřní příčiny chování, individualitu, psychickou a sociální úroveň osobnosti, důsledky svých intervencí. Výstižně na to upozorňuje J. Čáp: *„Týž trest vede u jednoho žáka k žádoucí změně, u druhého však vede k poslušnosti jen zdánlivě, při skrytém nesouhlasu, třetí žák reaguje negativisticky a ještě i víc pokračuje v nežádoucím chování, čtvrtý upadne do deprese, ztrácí morální sebevědomí, jeho činnost se dezorganizuje apod.“*⁸

Trest jako prostředek výchovy event. převýchovy se užívá nejen ve sféře pedagogické, ale i právní. Z hlediska práva, právních norem a zákonů, je účelem trestu ochrana společnosti proti porušování podmínek její existence. Základním cílem tu je, aby se pachatel dále nedopouštěl trestné činnosti a vedl řádný život pracujícího člověka. Má-li trest působit funkčně, musí být stanoven — a pak i proveden — způsobem, který respektuje podmínky pro možnost převýchovy. Převýchovou rozumíme takovou změnu v osobnosti pachatele, která by vedla k posílení jeho schopnosti rozpoznávat nepřiměřenost a sociální nebezpečnost jeho chování, schopnosti vyvozovat z tohoto poznání (a zkušenosti) pozitivní závěry. Zvláštní význam trestů a pochval pro sociální zpevňování je zřejmý při výchově dětí a mládeže. Mladí delikventi zpravidla nedosáhli osobnostní vyrovnanosti a žádoucí sociální zralosti, a to je i jedna z příčin jejich nežádoucího chování a jednání. V této souvislosti je však třeba vždy mít na zřeteli, že v období dětství, mládí, mladé dospělosti, ontogeneticky i sociálně dochází k stabilizaci zaměření, postojů, hodnotových orientací a charakteru, a to jak ve smyslu kladném a rozvojetvorném, tak i záporném a nežádoucím.

Vedle sociálního zpevňování je uznávaným mechanismem socializace, sociálního učení, resp. osvojování si vzorců chování a jednání rovněž napodobování a identifikace.⁹

Nápodoba je považována za nejstarší formu sociálního učení v historii společnosti i ve vývoji jednotlivce. Je spjata především s nižšími věkovými stupni, vyskytuje se však i u dospělých (například imitace životního stylu, sociálního statusu atp.). Podle pedagogických, psychologických a sociologických teorií a empirických zjištění je nápodoba typickým způsobem dětského poznávání skutečnosti a napodobivost je nezbytnou podmínkou rozvoje dětské osobnosti. Nedostatek zkušenosti, malá schopnost hlubokého, diferencovaného a samostatného odrazu skutečnosti, posuzování okolního světa pozorováním forem životních vztahů, stylů chování a rozmanitých činností dospělých a vyspělejších vrstevníků tvoří podstatu nápodoby.

V průběhu psychického a sociálního dozrávání jedince přechází od prvotních, často nevědomých způsobů napodobování, resp. kopírování rodičů, starších dětí, jiných reálných osob a jejich vnějších projevů k vnitřnímu přijímání (asimilaci) postojů, názorů, přesvědčení, hodnotových orientací apod. druhých osob. Napodobováním jsou v podstatě přejímány kladné, ale i záporné proje-

vy a vlastnosti lidí, existujících v konkrétním prostředí, imitovány jsou jak vhodné, tak i nevhodné, popřípadě i sociálně patologické vzorce chování (například nikotinismus, alkoholismus, narkomanie).

Pokud jsou napodobovány negativní vzory chování a jednání, jedná se o jistý druh „sociální nákazy“, která vystupuje do popředí jako forma spontánně se projevujícího vnitřního mechanismu jednání, zvláště v delikventní skupině. „Nákaza“ působí tehdy, když odpovídá nejaktuálnějším motivačním tendencím a vedoucím potřebám, které si osobnost neuvědomuje anebo uvědomuje jen zčásti. Vnímavost ke skupinovým vlivům je závislá na tom, nakolik jejich obsah a forma odpovídá „já-koncepci“ osobnosti. Podle názorů K. E. Iguševa, uvedených v kolektivní monografii Kriminální motivace, delikvent jedná nejen pod vlivem vnějšího donucení (skupiny), ale i na základě rozhodnutí usku-tečněného pod vlivem dříve utvořených názorů, představ a hodnocení.¹⁰ Moti-vace je v tomto případě zcela autonomní. V semknuté, organizované a delší dobu existující delikventní skupině zpravidla pozorujeme shodu hodnotových orientací, začlenění do společné delikventní činnosti a oddanost společným cí-lům. Vyskytuje se zde jednota hodnotových vztahů. I když v deformované po-době projevuje se ve vztazích k okolnímu světu, k lidem, k právním a mrav-ním předpisům atp. Úroveň uvedených vztahů je neobyčejně důležitá. Je já-drem skupinové struktury, formuje společné, nejdůležitější pozice a zaměření účastníků, disponuje značnou motivační silou a podstatně zvyšuje společen-skou nebezpečnost skupiny. Začlenění do společných trestných činností je tak nejúplnější hodnotovou jednotou spoluúčastníků.

V procesu nápodoby významnou roli mají modely a vzory chování a jedná-ní. Termínem model označuje náš přední teoretik Z. Helus nějakou osobu, kte-rá svým chováním, způsoby myšlení, názory, postoje, výkony, různými výrazo-vými prostředky (například řečí) atp. podněcuje druhou osobu (imitátora) k analogickým projevům. V širším smyslu je modelem — vzorem — i takové chování druhých lidí, se kterými imitátor není v přímém interpersonálním kon-taktu (například ideály, symboly, modely a vzory šířené prostřednictvím maso-vé komunikace).¹¹

V rámci socializace a výchovy jsou předkládány dětem a mládeži takové modely a vzory, které exemplárně ukazují, jak má vypadat požadované cho-vání a jak naopak vypadat nemá. Rozvíjející se jedinec však často tenduje k napodobování modelů, resp. vzorů, které si vybírá ze svého okolí sám, které mu nějak vyhovují, imponují, někdy i proti vůli vychovatelů a někdy i se škod-livými důsledky pro něho samého. Právě tento zůsob nápodoby nás v souvis-losti se zaměřením této práce zajímá nejvíce. Implikuje mj. identifikaci a vnitř-ní ztotožnění se se vzorem. Identifikující se jedinec se chová stejným zůsobem jako vzor, kdyby byl na jeho místě. Nápodoba a identifikace mohou mít situ-ační, aktuální, krátkodobý charakter, mohou se vyskytovat v přítomnosti, ale i v nepřítomnosti imitované osoby. Možno říci, že chování vzniklé na základě identifikace přetrvává (persistuje) i za nepřítomnosti modelu. Řada autorů zdůrazňuje, že nápodoba a identifikace mohou mít i dlouhodobý charakter. Tak například stýká-li se někdo dlouho a často s osobami a reaguje-li na cho-vání těchto osob patřičně často a diferencovaně napodobivým chováním, mů-

že nastat proces a posléze i trvalý stav intenzivní identifikace. Příslušné intenzivní identifikace vedou k osvojení nejen určitých způsobů chování jiné osoby, ale i k fixování postojů a zaměření. Jak vysvětluje J. Reykowski „... *napodobování se opakuje tisíckrát, a i když se pokaždé napodobovala nějaká jiná konkrétní činnost, napodobovaly se pokaždé prvky stejného stylu, stejných obecných postojů, jež charakterizují napodobovanou osobu. A tehdy se začínají člověku vštěpovat nejen vnější vlastnosti modelu, ale současně trvalý názor a postoj.*“¹² To vše má hluboký vliv na proces formování osobnosti. Při učení identifikaci jedinec zároveň uskutečňuje autoregulaci, sebevýchovu, srovnává své chování a jednání s osobou, se kterou se identifikuje, se svým vzorem a ideálem, s vnitřními interiorizovanými hodnotami a normami. Tím (pokud jde o napodobování a identifikaci s modely a vzory hodnými následování), pozitivně rozvíjí sociální aktivitu.¹³

Výše uvedené sociální zpevňování, napodobování a identifikace mají nesporný význam pro socializaci, pro přijímání a upevňování způsobů chování a tím i pro přijímání nebo odmítání společností vyzvedávaných norem a hodnot.

MOTIVAČNÍ ZDROJE NEŽÁDOUCÍHO CHOVÁNÍ

V kolektivní monografii Osobnost pachatele se zdůrazňuje, že sociálně psychologický základ nežádoucího chování, resp. jednotlivých přestupků není vždy stejný. Rozprostírá se od „*přísně vymezeného aktivního sociálně negativního zaměření*“ až k „*nedostatečné intenzitě sociálně pozitivních vlastností*“. Nedostatečná intenzita sociálně pozitivních vlastností je tu ilustrována na příkladu rozkradačů, u nichž se projevuje:

- uznání socialistického rozdělování každému podle práce, při jeho současném narušování;
- nedostatek mravní stability — pevnosti;
- protikladnost individuálních a skupinových zájmů zájmům státu;
- oslabení smyslu pro povinnost a nedostatek odpovědnosti.

Uvedený příklad zdůvodňující krádež náleží k deformaci tzv. „morální motivace“, kterou A. P. Skripnik ve studii Morální odchylky v chování a vědomí osobnosti charakterizuje jako schopnost subjektu dopracovat se k vykonání určitého činu s vědomím jeho společenské škodlivosti.¹⁵

Chování subjektu je společně s morálním motivem určeno zaměřenosti na osobní prospěch (utilitární motiv), snahou o uspokojení (estetický motiv), úsilím o pozitivní hodnocení okolím (konformní motiv). Jestliže subjekt ví, jak v dané situaci správně postupovat, ale přesto se uchyluje k nesprávným způsobům jednání, zpravidla zdůvodňuje své chování racionalizací. Takové zdůvodnění zároveň neutralizuje morální motiv a snímá z pachatele (podle jeho subjektivního mínění) osobní odpovědnost.

Jestliže se konflikt mezi „je třeba“ a „chci“ řeší ve prospěch zmíněných utilitárních, estetických nebo konformních motivů, nastává neutralizace prostřednictvím stereotypů:

a) „*všichni tak jednají*“;

- b) „jen tentokrát“;
- c) „nestačím na to“;
- d) „proč já, ať to dělají druhí“;
- e) „on sám je vinen“;
- f) „nevěděl jsem, že je to špatné“.

Pomocí stereotypů se chybující jedinec vyhýbá pro něj konfliktním situacím, resp. racionalizuje svá rozhodnutí a činy.

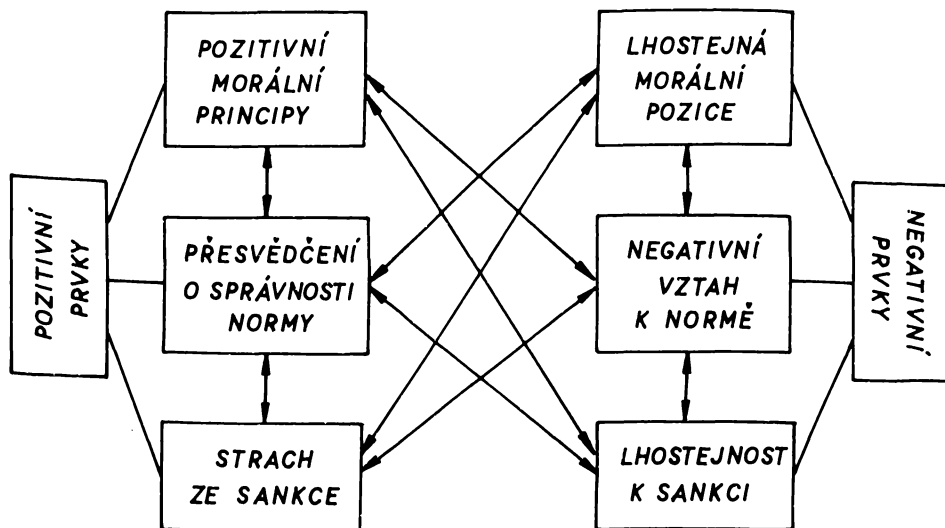
A. P. Skripnik dospívá k závěru, že zaměření a intenzita morální motivace, v mnohém závisí na stupni začlenění individua do společenského systému, na stupni jeho socializace.¹⁶

Jiný sovětský autor, V. N. Kudrjavcev uvádí tři prvky sociálně normativního zaměření, jež se nejvýznamněji podílejí na formování činu, který buď odpovídá normě, nebo je s ní v rozporu:

- a) *vztah k pravidlu jednání, které se utvořilo v rámci normy;*
- b) *vztah k důsledkům, které jsou stanoveny sankcemi;*
- c) *obecná mravní pozice osobnosti.*¹⁷

Na následujícím schématu je znázorněn pravděpodobný vzájemný vztah pozitivních a negativních prvků sociálně normativního zaměření při utváření konkrétního činu.¹⁸

PRVKY SOCIÁLNĚ NORMATIVNÍ ZAMĚŘENOSTI OSOBNOSTI (KUDRJAECV, 1984)

Tento vzájemný vztah může být velice rozmanitý, ale spojení prvků je protikladné. Vztah k normě, včetně její sankce, je těsně spojen s celkovou mravní pozicí, která odráží společné hodnotově normativní představy osobnosti a v určitém stupni její charakterové rysy. V daném případě může mít situace i vedlejší úlohu.

Nejpodstatnější jsou hodnotově normativní představy osobnosti. Názory, systém chápání okolního světa, vztah k sociálním normám, tzv. dispoziční zaměření osobnosti, hrají rozhodující úlohu při výběru konkrétního směru jednání.

Při posuzování sociálně žádoucího a sociálně nežádoucího chování (v závislosti na sociální interakci a vztahu k sociálním normám) se nám jeví podnětné vymezení M. Klicperové. Diferencuje způsoby chování následujícím způsobem:¹⁹

Sociálně žádoucí chování

kooperativní —

zaměřené ku společenskému prospěchu pro subjekt i objekt

pomáhající —

zaměřené ku prospěchu objektu, přičemž subjekt nese jen přirozené následky

altruistické —

zaměřené ku prospěchu objektu, přičemž subjekt obětuje vlastní zájmy

Prosazující (se)

sebeprosazující —

uspokojuje potřeby subjektu na úkor práv druhých

individualistické nekonformní —

subjekt trvá na svém, neboť chce projevít vlastní nezávislost

pravé konformní —

osoba podřizuje své chování, usuzování, postoje, často i vnímání vnějšímu tlaku bez důvodů, které by byly v souladu se sociálními hodnotami

Sociálně nežádoucí chování

antisociální —

úmyslně zaměřené proti objektu

asociální —

lhostejné vůči sociálním normám

dissociální —

založené na nestabilních hodnotových orientacích subjektu

odpovědně prosazující —

uspokojování potřeb subjektu při respektování (ev. spoluprosazování) práv druhých

odpovědně nekonformní —

subjekt trvá na své nezávislosti, neboť k tomu má důvody, jež jsou v souladu se sociálními hodnotami

odpovědně konformní —

subjekt je ochoten uvědoměle podlehnout vnějšímu tlaku, má-li k tomu důvody, jež jsou v souladu se sociálními hodnotami

Při zjišťování příčin protisociálního chování a hledání motivačních zdrojů je tradičně věnována značná pozornost posuzování úrovně a intenzity potřeb a zájmů.²⁰

Intenzita potřeb a jejich charakter a zaměření závisí na složitém komplexu společenských a individuálních činitelů, které jsou u jedinců různé. Snaha po uspokojení potřeb mimořádně silné intenzity se stává dominantnou, což má za

následek, že jedinec vědomě nebo nevědomě hledá možnost uspokojení této potřeby. Neuspojení potřeb vyvolává záporné reakce a má vliv na formování osobnosti, chování a jednání. V souvislosti s potřebami a motivačními vlastnostmi vůbec, je jednoznačně zdůrazňován i primární význam emocionálních a volních činitelů, úroveň mravního vědomí a hodnotová orientovanost (včetně světonázorového zaměření) delikventa. Přesto se dospělo k názoru, že nízká úroveň mravního vědomí a nežádoucí hodnotové orientace samy o sobě nemohou vyvolat skutečnost trestního činu (či jiného nežádoucího chování). Je to především potřeba nebo souhrn potřeb, které jsou bezprostředním stimulem jednání a lidských snah. Mravní vědomí jedince a jeho hodnotové orientace ovlivňují realizování této snahy, zároveň však existenci či absenci morálních zábran, v důsledku čehož dojde nebo nedojde k uskutečnění deliktu. Je samozřejmé, že mechanismus potřeb a mravních zábran je podmíněn také situacemi, za nichž k deliktu dochází. Některé situace a podmínky usnadňují, napomáhají, umožňují, jiné páchaní nepravostí znemožňují.

Vypěstovat u dětí a mládeže vztah k individuálním a společenským potřebám, příslušné mravní zábrany v intencích mravního a právního vědomí, je nezbytným úkolem výchovy. Podle názoru J. A. Lukaševové především nízká úroveň právního vědomí a mezery v něm vedou k porušování právních norem, tj. k deliktům. *„To je také projev regulující úlohy právního vědomí, ale role negativní. Protiprávní činy, konané v důsledku vad právního vědomí, jsou činy lidí, které odporují požadavkům právní normy, kdy boj motivů ve vědomí osobnosti končí rozhodnutím, jež je diktováno zaostalými názory, náladami a přesvědčeními.“*²¹

Proto je třeba vštěpovat právní a mravní názory a přesvědčení do vědomí mládeže i dospělých, aby nutnost jejich zachování a uvědomělého dodržování se stala vnitřní potřebou a zvykem každého jednotlivce.²²

Při analýze potřeb a zájmů osob, které se provinily porušením zákona se ukazuje, že většinou jde o osoby, u nichž převládají elementární potřeby, jejich duševní sféra je málo rozvinutá, zájmy jsou jednostranné, případně málo rozvinuté, až primitivní.

V. N. Kudrjavcev s odvoláním na výzkumy delikventů uvádí, že u delikventů, kteří se dopustili krádeží, loupeží, chuligánství a dalších trestných činů, převažovala chamtivost, ziskuchtivost, nízká úroveň vyšších — duchovních zájmů, individualismus a návykové používání alkoholických nápojů, event. narkomanie. Vyvozuje z nich, že pro většinu trestných činů je charakteristické.

a) porušení rovnováhy mezi rozličnými druhy potřeb;

b) všeobecná nedostatečnost potřeb a zájmů;

c) zvrácený charakter některých z nich;

d) nemorální způsoby jejich uspokojování atp.²³

Jak se o tom zmiňujeme na jiném místě, potřeby a zájmy jsou základem motivace činnosti, určují její cíle, hodnotový svět a zaměřenost osobnosti.²⁴ Proto k významným preventivním a profylaktickým postupům náleží diagnostika motivační sféry osobnosti, rozvoj těch motivačních, volních a charakterových vlastností, které odpovídají profilování socialistické osobnosti.

Pocit „sjednocenosti“, „společenství“ s jinými osobami je spjatý s uspokoje-

ním sociální potřeby sounáležitosti. Právě tento pocit je mnohdy rozhodující pro motivaci. Kladná — záporná emoce napomáhá rozvoji určité linie chování.

V kontextu s motivačním zaměřením protispolečenské jednání může sledovat tyto hlavní cíle:

- a) bezprostřední uspokojení kterékoliv potřeby (to je charakteristické pro mnohé majetkové, sexuální aj. trestné činy);
- b) realizace vzdálenějších životních cílů a plánů, které jsou v podstatě orientované na uspokojení nějaké dominantní potřeby (úplatkářství, zneužívání služebního postavení, hospodářské, finanční a majetkové přestupky a trestní činy, ale i pomluvy a insinuace sledující kariéristické a jiné zvrácené zájmy dominovat a úmyslně poškozovat potencionální soupeře;
- c) řešení osobních problémů a konfliktů odstraňováním překážek při uspokojování aktuálních či potenciálních potřeb (přečiny proti osobnosti, veřejnému pořádku).

Ukazuje se, že více než polovina mladých delikventů nemá pevně stanovený životní cíl. Převládají situační, často primitivní „plány“ nezákonné činnosti, v nichž cíle jsou spjaty se spotřebním charakterem: peníze na alkohol, msta za urážku, snaha „předvést se“ před jinými atd.²⁵

Přes tato výše uvedená zjištění ze šetření a výzkumů jednoznačně nevyplývá, že by všichni delikventi měli hypertroficky primitivní potřeby. Spíše lze hovořit o slabém zaměření na vyšší potřeby. Evidentně se projevuje nízká úroveň mravního a právního vědomí, mravního usuzování, prožívání, hodnocení, nedostatek mravního citění a mravně podmíněné motivace. Svědčí o tom v mnoha případech i vnitřní nespokojenost se sebou, „pozdní lítost“, uznání viny, stud a přání začít nový život. To je bezesporu optimistický výhled k možností převýchovy. Na tyto skutečnosti upozorňují četní psychologové. Mezi nimi i G. G. Bočkarevova, která ve svých výzkumech soustředila pozornost na motivační sféru delikventů a úroveň mravního vědomí.²⁶ (Potřeby a způsoby jejich uspokojování, zájmy, postoje, životní plány a cíle, ideály, životní vzory, hodnocení amorálních činů, sebehodnocení, stud jako pocit svázaný s očekávaným veřejným odsouzením činu atp.). Přes potíže s výběrem vhodných metodik — jak na to badatelka upozorňuje — jsou výzkumy tohoto druhu nezbytné pro nalézání příčin a podmínek formování osobnosti delikventa, pro rozvoj sociální psychologie i kriminologie. Především však jsou důležité pro prevenci, výchovu a převýchovu.

Analyzujeme-li delikventní či protispolečensky zaměřené chování mládeže z hlediska motivace, dospíváme k závěru, že k základním podmínkám, resp. příčinám náleží:

- nespokojenost s existujícím stavem a podmínkami, tendence ke změně (často podporovaná touhou po dosažení blahobytu, získání popularity, prožití dobrodružství, podněcované literaturou, filmy, koncerty, populárních zpěváků a hudebních skupin, zprostředkovanými, event. vlastními reálnými zkušenostmi);
- touha po snadném a bezpracném získání peněz a uspokojení zvláště materiálních potřeb;

- pocit nudy vyplývající z nedostatku vážnějších a konkrétně určených povinností, z nechuti, nezájmu či nedostatku příležitosti k účelnému využívání volného času;
- sklon k uvolňování konfliktů a kompenzaci pocitů nedostatečnosti, nízkého sebevědomí a frustrace, prostřednictvím požívání alkoholu a toxických látek;
- usilování o získání sexuálního uspokojení podporované jak literaturou a filmy, videokazetami, pornografickými časopisy ap., tak i pocitem nejistoty, izolace a strachu ;
- snaha odreagovat se a vybit nepřátelství, zlost, nenávisť, předvést svou převahu a dominanci a posílit sebevědomí otřesené studijními, pracovními aj. životními neúspěchy;
- touha vykonat něco, co by upoutalo pozornost jiných osob, které projevují svůj vztah lhostejností, podceňováním, ironizováním, pohrdáním ap.²⁷

ZÁVĚREM

Nástin některých příčin, motivačních zdrojů a projevů sociálně nežádoucího chování ukazuje na jejich složitost a mnohostrannou determinovanost. Analýza sociálních skupin, resp. diagnostika skupin spolu s diagnostikou jedince, ověřování a zjišťování stavu mravní výchovanosti, mravního a právního vědomí náleží proto k závažným úkolům teorie i praxe. Bez nich nelze postřehnout dynamiku vztahů mezi jedincem a společností, mezi individuálním a společenským vědomím, nelze rozvinout účinný systém výchovy, event. převýchovy, prevenci nežádoucích projevů v chování a jednání mládeže nevylučuje.

V oblasti širší společenské a výchovné praxe k významným preventivním opatřením bezesporu náleží poskytování rozmanitých příležitostí k využívání volného času dětí a mládeže k zájmovým sportovním, technickým, kulturním a jiným činnostem sloužícím ke všeobecné kultivaci a utváření mravního a estetického profilu osobnosti. Stále totiž platí, že „zaměstnat děti a mládež je nejlepší způsob jak zabránit nepravostem“.

V oblasti institucionalizované a záměrné výchovy a vzdělávání se jeví zvýšená potřeba připravit profesionální pedagogické pracovníky ke kvalitní a kvalifikované činnosti nejen mezi mládeží, ale i mezi rodičovskou veřejností. Je skutečností — a ukázaly to námi provedené výzkumy, že studenti vysokých škol s pedagogickým zaměřením, ale i výchovní pracovníci působící v terénu pociťují nedostatek informací, vědomostí a dovedností souvisejících s obtížně vychovatelnou mládeží. Přiměřené psychopedické a etopedické poznatky by měly být — dle našeho názoru — poskytovány pracovníkům nejen specializovaných zařízení zaměřených na převýchovu narušených jedinců, ale prakticky všem učitelům a výchovným pracovníkům. V tomto smyslu je žádoucí i cílevědomější pedagogická propaganda mezi rodičovskou veřejností, využívání pedagogicko-psychologických poraden, pravidelnější a hlubší spolupráce se sociálními pracovníky, lékaři, psychology, pracovníky soudů, prokuratury a orgány bezpečnosti směřující k omezování delikvence a kriminality a ke zdařilejší prevenci. Nedostatečná je znalost terapeuticko-reedukačních metod

a prostředků a dalších způsobů výchovy, sebevýchovy, event. převýchovy sociálně narušených jedinců a jejich plnohodnotné socializace. Dosahování cílů výchovy a převýchovy v duchu socialistické morálky a právního řádu, utváření správného vztahu ke společnosti, k lidem, k práci, k výsledkům lidské činnosti, k vytvářeným materiálním a duchovním hodnotám náleží tak ke kategorickým imperativům dneška. Bez nich nelze řešit rozvoj jednotlivých osobností ani rozvoj společenského celku.

POZNÁMKY

¹ Viz například:

Farkaš, E.: *Moral' Individualnoje i obščestvennoje*. In: Titarenko, A. I.: *Nravstvennyje problemy razvitiya ličnosti*. Moskva, Izd. Moskovskogo universiteta 1982.

Jakovlev, A. M.: *Prestupnosť i socialnaja psihologija*. Moskva 1970.

Jakovlev, A. M.: *Socialnaja funkcija kriminologičeskoj teorii*. In: *Obščestvennyje nauki*, 1986, č. 1.

Obzina, J. a kol.: *Příčiny a podmínky trestné činnosti*. Praha, Academia 1983.

Suchý, O.—Švancar, Z.: *Mládež a kriminalita*. Praha, Melantrich 1972.

Štípek, J.: *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. Praha, SPN 1987.

Vítek, K.: *Geneze protisociálního jednání*. Praha, SPN 1977.

² *Sborník hlavních dokumentů XVII. sjezdu KSČ*. Praha, Svoboda 1986, s. 25.

³ Blíže viz:

Action-orientated Research on Youth Crime. An international Perspective. Roma, UN-SDRI 1986.

Heckhausen, H.: *Motivation und Handeln*. Heidelberg, Springer—Verlag 1980.

⁴ Viz například:

Faltin, M.: *Delikvence dětí a mladistvých*. Bratislava, SPN 1972.

Chaloupka, L.: *Právní vědomí obtížně vychovatelné mládeže*. In: Informativní bulletin č. 2. Praha, pedagogická fakulta UK 1980.

Karbon'je, Ž.: *Juridičeskaja sociologija*. Carbonier, J.: *Právní sociologie*. (Překlad z francouzštiny.) Moskva, Progress 1986.

Hoff, E. H.: *Arbeit, Freizeit und Persönlichkeit*. Bern, H. Huber 1986.

⁵ Výskyt sociálně nežádoucího chování spojujeme s jedinci, kteří mají s ohledem na dosavadní socializační a výchovné vlivy dostatečné mentální zdraví, žádoucí i nežádoucí projevy chování se u nich projevují při větší či menší znalosti příslušných společenských, mravních a právních norem. Nezařazujeme sem jedince s trvalými a nenapravitelnými vadami, anomáliemi a defekty funkčními a organickými (např. demence a rozmanité formy duševní zaostalosti, jejichž důsledkem je i úroveň chování a jednání). Tyto patří do sféry sociální pedagogiky, pediatrie, psychiatrie, léčebné psychologie atp. Zůstává však faktem, že příčiny nežádoucího chování se vzájemně kombinují. Viz.

Illyés, G. a kol.: *Špeciálnopedagogická psychológia*. Bratislava, SPN 1978.

Košč, L.—Marko, J.—Požár, L.: *Patopsychológia poruchy učenia a správania*. Bratislava, SPN 1975.

⁶ Úrovní sociálních vztahů prostřednictvím sociálního učení se věnujeme ve studii Hudeček, J.—Sedlák, J. a kol.: *Sociální učení v procesu formování individuálního a skupinového vědomí*. Brno, Psychologické zprávy ÚVSV ČSAV 1988, č. 1.

⁷ Makarenko, A. S.: *O výchově dětí v rodině*. Praha, SPN 1957.

⁸ Čáp, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha, SPN 1980, s. 300.

⁹ Viz zejména Holzkamp-Osterkamp, U.: *Grundlagen der psychologischen Motivationsforschung*. Berlin, Volk u. Wissen 1981.

¹⁰ Kudrjavcev, V. N. (ed.): *Kriminal'naja motivacija*. Moskva, Nauka 1986.

¹¹ Helus, Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha, SPN 1973.

¹² Reykowski, J.: *Osobowość*. In: *Psychologia jako nauka o człowieku*. Warszawa 1967, s. 167.

¹³ Blíže viz Hudeček, J.—Papica, J. a kol.: *Autoregulační mechanismy osobnosti*. Brno, Psychologické zprávy ÚVSV ČSAV 1985, č. 4.

¹⁴ *Ličnost prestupníka kak objekt psihologičeskogo issledovanija*. Sbornik naučných trudov. Moskva 1979.

¹⁵ Skripnik, A. P.: *Moral'nyje otklonenija v povedenii i soznanii ličnosti*. In: *Moral': Soznanie i povedenie*. Moskva, Nauka 1986, s. 202.

¹⁶ Tamtéž, s. 203.

¹⁷ Kudrjavcev, V. N.: *Social'nyje otklonenija*. Moskva, Juridičeskaja lit. 1984.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Klicperová, M.: *Návrh na klasifikaci sociálních procesů*. In: *Bulletin PsÚ ČSAV, Výzkumné zprávy I*. Praha 1986, s. 14.

²⁰ Viz například:

Alemaskin, M. A. (ed.): *Psichologo-pedagogičeskije faktory predupreždenija pravonarušenij sredi nesoveršennoletnich*. In: *Psichologija i profilaktika asocial'nogo povedenija nesoveršennoletnich*. Sbornik naučných trudov. Tjumeň 1985.

Baškatov, I. P.: *Social'no-psichologičeskije osobennosti razvitija kriminogennych grupp podrostkov*. In: *Psichologija i profilaktika asocial'nogo povedenija nesoveršennoletnich*. Sbornik naučných trudov. Tjumeň 1985.

Čchartišvili, Š. N. a kol. (red.): *Problemy formirovanija sociogennych potrebnostej*. Tbilisi, Mecniereva 1981.

Erpenbeck, J.: *Motivation*. Berlin, Academia—Verlag 1984.

Lišin, O. V.: *Problemy trudnovospitujemosti s pozicii dejatel'nogo podchoda*. In: *Psichologija i profilaktika asocial'nogo povedenija nesoveršennoletnich*. Sbornik naučných trudov. Tjumeň 1985.

²¹ Lukaševa, A. J.: *Socialistické právní vědomí a zákonnost*. Praha, Orbis 1976, s. 83—84.

²² Blíže viz Grác, J.: *Persuázia*. Martin, Osveta 1985.

Hudeček, J.—Brožová, V.—Horáková, M.: *Negativní jevy ve vědomí a jednání lidí (příčiny a důsledky)*. Brno, Psychologické zprávy ÚVSV ČSAV 1986, č. 2.

K problematice mravní výchovanosti se vyslovujeme rovněž v práci Hudeček, J. — Sobotka, I.: *Mravní rozvoj osobnosti žáků (pedagogicko-psychologické zřetele)*. Brno, Psychologické zprávy ÚVSV ČSAV 1988, č. 2.

²³ Kudrjavcev, V. N.: *Sociálnopsichologické charakteristiky protispoločenského správania*. In: *Metodologické problémy sociálnej psychológie*. Bratislava, Veda 1980.

²⁴ Hudeček, J.: *Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti*. Praha, Academia 1986.

²⁵ Kudrjavcev, V. N.: *Sociálnopsichologické charakteristiky protispoločenského správania*. In: *Metodologické problémy sociálnej psychológie*. Bratislava, Veda 1980, s. 246 ad.

²⁶ Bočkareva, G. G.: *Psichologičeskaja charakteristika motivacionnoj sfery podrostkov-pravonarušitelej*. In: *Izučenie motivacii povedenija detej i podrostkov*. Moskva, Pedagogika 1972.

²⁷ Blíže viz Czapów, L.—Jedlowski, S.: *Resocializační pedagogika*. Praha, SPN 1981.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ И ИСТОЧНИКИ МОТИВАЦИИ СОЦИАЛЬНО НЕЖЕЛАТЕЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

В статье проанализированы некоторые психологические причины, мотивационные источники и проявления отрицательного, социально нежелательного поведения, которое находится в противоречии с нравственными и юридическими нормами и ценностной системой социалистического общества. Особое внимание уделяется правонарушительству и тем проявлениям, которые тормозят и разрушают, или же деформируют развитие личности и с возникновением которых можем встретиться в среде проблематических групп, и бороться с ними при помощи механизмов социального учения (социальная поддержка, подражание и идентификация).

Набросок некоторых причин и мотивационных источников социально не-

желательного поведения показывает их сложность и многостороннюю обусловленность. Анализ социальных групп, точнее говоря, диагностика групп вместе с диагностикой отдельной личности, проверка и определение состояния уровня нравственной воспитанности, этического и юридического сознания, принадлежит поэтому к важным задачам теории и практики. Без них невозможно постичь динамику взаимной связи между отдельными лицами, между индивидуальным и общественным сознанием, и невозможно определить эффективную систему воспитания, или перевоспитания, профилактики нежелательных явлений в поведении и поступках, в том числе и молодежи.

JAROSLAV HUDEČEK

PSYCHOLOGICAL CAUSES AND MOTIVATION SOURCES OF SOCIALLY UNDERSIRABLE BEHAVIOUR

In the study some psychological causes, motivation sources and manifestations of negative, socially undesirable behaviour are analyzed, those manifestations being inconsistent with the moral and legal norms of the socialist society as well as with its values system. Attention is paid especially to the delinquency and those manifestations which obstruct, disturb and eventually deform the development of a personality and whose origin can be traced in the milieu of the defected groups with the help of the social learning (the social stiffening, imitation and identification).

The outline of some causes and motivation sources of the socially undesirable behaviour shows their being complicated

and manifestly determined. The analysis of social groups, respectively the diagnostic of the groups together with the diagnostic of an individual, the verification and investigation of the level of the achieved moral well-breeding, the moral and legal consciousness belong therefore to important tasks both of the theory and practice. Without those components it is not possible to learn the dynamics of the relation between the individual and the society, the individual and the social consciousness, one cannot differentiate an effective educational system, eventually remedial, the prevention of undesirable manifestations in young people's behaviour and activity including.